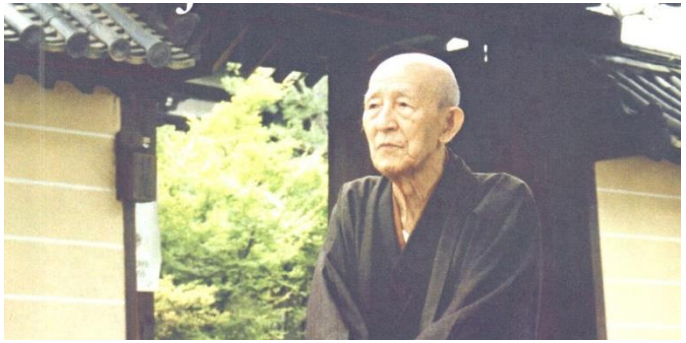
De Kyotoschool tussen assimilatie en nationalisme

Japanse filosofie in dialoog met het Westen

Drs. Michel Dijkstra

Proloog: Nishida over de zuivere ervaring

Ervaren betekent het kennen van de feiten op zich. Het is het totaal loslaten van de eigen ingrepen en het kennen overeenkomstig de feiten. (…) Zuivere ervaring is dus identiek aan onmiddellijke ervaring. Wanneer je de eigen bewustzijnstoestand direct ervaart, is er noch (sprake van) een subject, noch (van) een object; kennis en het object zijn volledig één.

Uit: *Onderzoek naar het goede* (*Zen no Kenkyu*, 1911)

De geboorte van het moderne Japan

- 1868: Meijirestauratie. Einde van het Tokugawashogunaat en haar isolationisme. Amerika dwingt Japan om de havens te openen (1854); keizer Meiji trekt de politieke macht naar zich toe
- De grenzen stonden definitief open voor het Westen. In plaats van China wordt de westerse wereld het oriëntatiepunt
- Grootschalige assimilatie van Europese cultuur: universiteitssysteem wordt uit Duitsland gehaald, de rechtspraak uit Nederland (Leiden)
- Doel: zo snel mogelijk op hetzelfde niveau komen als de westerse wetenschap en techniek

Tijdperken van de Meijifilosofie

- **Eerste tijdperk: 1868-1890**. Passieve receptie van de westerse wijsbegeerte om Japan te verlichten
- Men bestudeert vooral de Engelse en Franse wijsbegeerte (utilisme, positivisme, pragmatisme en Rousseau)
- Denkers o.a. Nishi Amane (1829-1897) en Mitsukuri Rinsho (1846-1897). Men hield zich ook met educatie, politiek en sociologie bezig
- **Tweede tijdperk: 1890-1945**. Kritiek op het westerse denken; ontwikkelen van eigen filosofie. Ontstaan van de Kyotoschool. Belangrijkste leden: *Nishida Kitaro* (1870-1945) (stichter), *Tanabe Haijime* (1885-1962), *Nishitani Keiji* (1900-1999) en *Masao Abe* (1915-2006). Nog levend lid *Shizuteru Ueda* (*1926)
- De Kyotoschool is diepgaand door zen beïnvloed. Zen is ook “hetgeen Japan de Westerse wereld heeft te bieden”

De filosofie van Nishida (1)

- Volgens sommigen “het begin van de echte Japanse filosofie”
- Hield zich al vroeg bezig met westerse en oosterse filosofie, alsmede zenbeoefening
- Probeert in *Een onderzoek naar het goede* zen en het Westen (William James) te verzoenen. Kernvraag: wat is het goede (moreel correct handelen en geestelijke vrede)?
- Als je de ware aard van de werkelijkheid kent, krijg je automatisch een antwoord op deze vragen
- Centraal concept: *pure experience* (James) of een elementaire ervaring die aan de scheiding tussen subject en object vooraf gaat. Je hebt een direct contact met de werkelijkheid, niet gehinderd door de rede

De filosofie van Nishida (2)

- Zuivere ervaring is ambigue: enerzijds gaat het aan het subject-object onderscheid voorbij, anderzijds vormt het de bron van het discursieve denken (inclusief dit onderscheid)
- Vergelijking: een kind leeft in de wereld van de zuivere ervaring. We moeten tot deze toestand terugkeren door onze concepten los te laten. Grote invloed van zen
- Later werk *Van de Handelende tot de Ziener* (1927): *logica van de plaats* (*basho*). Deze "plaats" is "het absolute niets" (leegte) die "zijn" en "niet-zijn" overstijgt
- Het Westen heeft het contact met deze plaats verloren door zijn drang tot ordening en rationalisering. In het zenboeddhisme staat het open contact met het "niets" (Jap. *mu*, Skt. *shunyata*) juist centraal

De filosofie van Tanabe

- Begon als leerling en bewonderaar van Nishida, maar vond zijn filosofie later te abstract en a-historisch
- Ontwikkelde een “logica van de soort” (species), beïnvloed door Hegel: *A) particulier: het individu B) Species: de staat, C) Genus: de mensheid*. B) belichaamt rationaliteit, moraal en rechtvaardigheid en lost de spanning tussen A) en C) op
- De staat helpt het individu om zichzelf te overstijgen en zo de verlichting te bereiken (zie WO II)
- Later werk: *Filosofie als Metanoia* (1946): de mens moet zich verlaten op de Absolute Andere Kracht (tariki) van het universum om zo tot geestelijke wederopstanding te komen. Staatsfilosofie wijkt voor existentiële reflectie

De filosofie van Nishitani

- Hield zich net als Tanabe met de rol van religie bezig. Beïnvloed door oosters en westers denken (Nishida, Heidegger, Meister Eckhart en Nietzsche)
- Hoofdvraag: “Wat is de rol van religie in de moderne maatschappij?” Diagnose: de moderne mens is door zijn obsessie met wetenschap en techniek de band met de natuur kwijtgeraakt. Het fundament onder zijn bestaan valt weg: hij staat in het “niets”
- Wie dit “niets” tot het uiterste doorleeft, ontdekt “Het Absolute Niets”: het inzicht dat niets een eigen wezen heeft en in die zin “niets” is. Dit leidt tot diepe verbondenheid met alles en iedereen
- Zen is de filosofie van het Absolute Niets, die het Westen uit zijn spirituele crisis kan bevrijden

Epiloog: de Kyotoschool tussen assimilatie en nationalisme

- De filosofen van de Kyotoschool maken veelvuldig gebruik van westerse filosofen en begrippen: James (Nishida), Hegel (Tanabe) en Nietzsche (Nishitani)
- Ze koppelen het westerse denken echter aan de “kwintessens van hun cultuur”: zen
- Het zeninzicht vervolmaakt het westerse denken en kan het van zijn eenzijdigheid en zelfgerichtheid bevrijden
- Zie de receptie van de antieke filosofie door de middeleeuwse westerse denkers: dwergen op de schouders van reuzen